

БУХОРО ВИЛОЯТИ ОИЛАВИЙ МАИШИЙ МАРОСИМЛАРИ

Ҳар қандай жамиятнинг тараққиётида миллат менталитети, руҳияти ривожланишида анъаналар, маросимлар алоҳида ўрин тутати. Аслида шу омиллар миллат мавжудлигининг асосий меъзонлари, белгилари ҳисобланади. юртимизнинг келажоғи бўлган ёш авлоднинг миллий анъаналар руҳида тарбиялаш муҳим масалалардан биридир.

Анъаналар ва миллий маданият тизимида фольклор-халқ оғзаки ижодини илмий тадқиқ қилиш муҳим аҳамият касб этади. Чунки фольклор миллий тасавурларининг, онгининг, қадриятларнинг ўзига хос индикатори бўлиб қолмасдан балки миллатнинг руҳий маънавий бирлаштирувчи ва юксалтирувчи, ўзликни аниқлашга ёрдам берувчи қудратли омилдир.

Бизга маълумки, халқ ижодини аниқлаш эртақ, топишмоқ, халқ достонларини, лапар ва қўшиқларини, оғзаки ижод намуналарини ёзиб олишдан, турли жанрларни тадқиқ этишдан бошлаган. Фольклоршунослик фани филологик йўналишдаги мустақил фан тармоғи сифатида шаклланди ва халқимизнинг бетакрор ижодини дунё миқёсида танитишга ҳам эришди. Мана шу даврда халқ достонлари, эртақ, мақол, топишмоқ, латифа, афсона нақл, қўшиқ ва оғзаки драма жанрлари, маросим фольклорига алоқадор кўплаб жанрлар тадқиқ этилди.

Ўзбек халқи тарихан тўқсондан ортиқ уруғ ва қабилалар бирлашмасидан ташкил топган. Ана шу уруғларнинг мамлакатимиз ҳудудида жойлашиш тарзи ҳам маълум даражада алоҳида- алоҳида ҳудудларга тўғри келади. Чунки турли уруғлар ва улар яшайдиган жойлардаги маросим фольклори доирасида кўпгина умумийликларга эга бўлиши билан бир қатор ўзига хос хусусиятларга ҳам эгаки бундай ҳолат ўз-ўзидан маросим фольклорини ҳудудий ўрганишни кун тартибига қўймоқда.

Бундан ташқари маданий ривожланиш туфайли маросимларда фан-техника ютуқларидан фойдаланишнинг кучайиши эски урф-одатларимиз билан боғлиқ айтимларни биладиган қарияларимиз тобора камайиб бориши ҳам ҳу су сий тадқиқотларни кўпайтиришни талаб этади. Айни пайтда турли ҳудудларга хос урф-одатлар ва анъаналарнинг умумийлик касб этишини, маълум даражада бир хиллашиб боришини табиий эволюцион жараён ва зарурият сифатида қабул қилиши керак. Бу зарурият миллий жипсликни янада кучайтириш эҳтиёжидан келиб чиқади. Шу нуқтаний назардан, халқимизнинг маънавий иқтисодий ҳаётида алоҳида ўрин тутувчи тўй маросимларга алоҳида тўхталиб ўтиши керак. Зеро, тўй, ота боболаримиздан қолган бебаҳо маънавий, маданий қадрият бўлиб, у тириклик шукронасини орзиқиб қутилган эзгу тилаклар шоду хуррамликнинг рамзий ифодасидир. Ҳоҳ мозийга назар ташлайлик, ҳоҳ бугунги кун назари билан эртанги кунни фикран тасавур этайлик, тўй маросимларни ўзининг шакилий ва мазмуний жиҳатлари билан барча даврларда ҳамоназлик касб этади. Тўй атамаси барча тарихий даврларда ўз моҳиятини бир хилда сақлаб қолди.

Ҳар бир давр кишиларига хос маънавий ва маданий ҳаёт тарзининг даражаси уларнинг тўйларга бўлган муносабати билан изоҳланади. Бинобарин, муайян халқ ёки ҳудудда яшовчи аҳоли тўй маросимларини даврийликда ўрганиш тўй фольклори табиатида юз берган замонавий ва маконий ўзгаришларни аниқлашга имкон беради.

Тарихий тараққиёт натижасида қанчалар маҳаллий ва миллий шакиллар касб этмасин, барибир, тўй ўзининг генетик-семантик моҳиятини сақлаб қолади. Кўпгина тарихий манбалар шуни кўрсатадики, милоднинг дастлабки асрларида ҳам тўй, биринчидан, миллий-маҳаллий маросим сифатида, иккинчидан, тинч-тотувлик, тўқлик ва хурсандчилик билан ўтказиладиган маънавий-ахлоқий ҳамда ҳуқуқий ҳаракат сифатида маълум бир қонун-қоидалар, талаблар асосида ўтказилган.

Тўй маросимлари фольклор жанрларининг маҳаллий шакллари, уларнинг вазифаларини ўрганиш, илғор анъаналарини тарғиб этиш, кам ўрганилган расм-русумларни ёритиш орқали маҳаллий аҳоли эътиборига ҳаёлаштириш фольклоршунослик, этнографиянинг бугунги кундаги муҳим вазифаларидан ҳисобланади.

Тўй атамаси ўз ичига жуда кўплаб расм-русумлар, ирим-сиримлар ва кичик-кичик маросимлар мажмуасини қамраб олади. Аслида, мазкур атама, профессор Б.Саримсоқовнинг кўрсатишича, “тўймоқ”, “эл-юртга зиёфат бермоқ”, “дўстлар дийдорига тўймоқ” сингари маъноларни англатади.

Шу билан бирга, тўй инсоннинг ёш-жинс категориясига қараб ўтказилган анънавий маросимдир. Тарихдан “Бешик тўйи”, “Хатна (суннат) тўйи”, “Никоҳ тўйи” шулар жумласига киради.[1]

Хусусан Бухоро вилоятининг Бухоро шаҳри ва туманида, Ғиждувон, Ромитан Шофиркон, Вобкент, Пешку, Жондор туманларига қишлоқларда никоҳ тўйига иккита машғал ёқиб, “Ҳазор Али”, яъни “Минг салом” дея куёвнинг жўралари ва қишлоқ йигитлари келин чиқадиған хонадонга дойра жўрлигида ёр-ёр айтиб кириб келади. Шунингдек, бу ҳудудда асрлар давомида “Чимилдикқа кирган келину куёв табриги, “Шарбатялатар”, “Хушрўй келин олиб келдик”, “Хинобандон”, “Саллабандон”, “Тули сурх”, “Лачак тақиш”, “Жой йиғар”, чақалоқ туғилгач, қирқ кундан, яъни чилласидан кейин “Соч олар”, “Тирноқ олар”, “Киндик тушди”, “зирак тақиш” каби тўй маросимлари шакилланган.

Аксарият халқлар фолклоршунослиги ва элатшунослигига назар солинса, кўпроқ никоҳ тўлари тадқиқ этилганининг гувоҳи бўламиз. Лекин турли сабабларга кўра бешик тўйи ва унда айтиладиган айтим ва олқишлар деярли тўпланмади. Бешик ҳақида ҳеч нарса ёзилмади, уларга миллий ўзига хосликнинг кўринишларидан, белгиларидан бири сифатида етарлича эътибор берилмади.

Иккинчидан, болаликдан ўсмирлик даврига ўтишни нишонловчи хатна тўйи ҳам диний маросим сифатида, менталитетида, миллий турмуш тарзида алоҳида ўрин тутса-да, тадқиқотчилар диққат-эътиборидан четда қолди. Фақат кейинги йиллардангига бешик ва суннат тўйлари, уларнинг халқ руҳиятида тутган ўрни, моҳияти ҳақида тадқиқотлар олиб борилмоқда. Шуни айтиш лозимки, тўй маросими моддий ва маънавий ҳодиса ҳисобланиб, халқнинг моддий турмуши яхшиланиши билан тўй шакллари ҳам ўзгариб борди. Лекин бешик, хатна ва никоҳ тўйлари халқнинг қадимги тарихига мустаҳкам боғланган ва бошқа халқлар тарихи билан типологик хусусият касб этган тўй турларидир.

Янги инсоннинг дунёга келиши ҳаётдан умидвор бўлган ҳар бир киши учуй улкан бахт ҳисобланади. Бу халқимиз учун қувонч, алоҳида шукроналик касб этади. Шунингучун Бухоро воҳасида яшовчи аҳоли ўртасида хомиладорлик, чақалоқ туғилиши, унинг чилла даври ва бешик тўйи билан боғлиқ бир қатор иримлар вужудга келганки, улар тарихан жуда қадимий бўлишига қарамай, ҳозирда ҳам кўпчилик томонидан, айниқса, кекса боб ова момолари бор хонадонларда яшаб келади.

Ўзбек халқи серфарзанд, шунингдек, қон-қариндошлик, кўни-кўшничилик муносабат- ларига катта эътибор қаратувчи миллат бўлганлиги боис ўзбек тўйларида бошқа миллат тўйларига қараганда меҳмонлар сони кўпроқ бўлиши анъанага айланган.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сената Кенгашининг қўшма қарори билан “Тўй-ҳашамлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимлар, марҳумларнинг хотирасига бағишланган тадбирларни ўтказиш тартиби тўғрисида”ги низом тасдиқланди. [2] 2020 йилнинг 1 январидан кучга кирган низомда тўй-ҳашамлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимлар, марҳумларнинг хотирасига бағишланган тадбирларни қуйидаги тартибда амал қилиш лозимлиги кўрсатилган.

- Оилавий тадбирлар ўтказилишини тартибга солишда ижтимоий адолат ва қонунийлик, миллий урф-одат ва қадриятларга содиқлик, бошқа дин ва миллат вакилларининг урф- одатларини ҳурмат қилиш ҳамда жамоатчилик фикрини инобатга олиш тамойилларига риоя этиш.

- Оилавий тадбирлар фақат бир кун (дафн этиш маросими бундан мустасно) соат 06:00 ва 23:00 оралиғида ўтказиш.

- Соат 23:00 дан кейин оилавий тадбирларни давом эттиришга йўл қўйилмаслик.

- Оилавий тадбирларда 200 нафаргача, мазкур тадбирлар муносабати билан ош бериш маросимида 250 нафаргача киши қатнаш. Қўшалоқ тўй-ҳашамларда 250 нафаргача, у билан боғлиқ ош бериш маросимида 300 нафаргача киши қатнашиши мумкинлиги. Дафн этиш ва мотам маросимлари кўпи билан уч кун мобайнида чекланмаган миқдордаги фуқаролар иштирокида ўтказилиши мумкин, (ош бериш маросими бундан мустасно)

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сената Кенгашининг қўшма қарори халқимизнинг аксар қисмида норозилик уйғотганлиги, турли эътирозларга сабаб бўлгани сир эмас.Аммо, 2020 йилда инсоният бошига тушган огир кулфат, пандемия сабабли халқимиз бошига огир синовли кунлар келди. Бу эса миллий минтелитетимизга ўз таъсирини кўрсатмай қолмади. 2020 йил нафақат ўзбек халқи балки бутун дунё халқлари учун ҳам ўта огир синовли кунларни бошига солди. Қанчадан қанча миллат ва элатлар келиб чиққан касалликдан азият чекди. Қанчадан қанча инсонлар бу дунёни эрта тарк этди. Бу эса бизнинг халқимиз ҳаётига ҳам ўз салбий таъсирини кўрсатиб ўтди. Бунинг натижасида

инсоният учун бу ҳаётда удум ва анъаналар ҳам қолавераса бошақа бир қанча муаммолар ҳам оддий бир нарса эканлиги аён бўлди. Яниким инсон ҳаёти ҳар нарсадан устун ва улуглиги унинг қиймати мол дунё ёки моддий бойликлардан иборат эмаслигини кўрсатиб берди.

АДАБИЁТЛАР:

1. ТБ.Саримсоқов.<http://www.ziyouz.com/index.php?option=comcontent&task=view&id=6845&Itemid=228>
2. Сафаров О., Атоев О., Тўраев Ф. “Бухорча” ва “Мавриги” тароналари. 18- 41бетлар: Тошкент “ФАН”. 2005.
3. КароматовФ. “Ўзбеканъанавийқўшиқчиликмаданиятитарихи”. Тошкент. “Ўқитувчи”, 1996
4. Бухоро ёхуд Мовароуннаҳр тарихи. Ҳерман Вамбери.1990 Тошкент
5. Тўраев Ф. Бухоро муганнийлари. - Т: Фан, 2008
6. Zelenkov, M. Y., Laamarti, Y. A., Diaghilev, V. V., Vasilyeva, O. N., Zinkovsky, S., & Shermukhamedova, N. (2021). The system of key risk factors contributing to religious terrorist activities in the 21st century. European Journal of Science and Theology, 17(3), 91-101.
7. Namozova, Y. "Socio-historical genesis of educational philosophy formulated in Turkestan." ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (78) (2019): 370-374.
8. Нишанова, О. (2023). Моральные ценности и их роль в обществе . in Library, 7(1), 1-9. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/archive/article/view/21923>